

Twee Bossu-liederen uit Het Geuzenliedboek

door Gerard Weel

Onlangs kreeg ik de gelegenheid een kijkje te nemen bij de renovatie en herindelings van het oude Weeshuis, het vroegere Mariaklooster, en zijn belendende percelen naast de Mariakapel in de Achterstraat. Een zeer historische plek van Hoorn waar o.a. vanaf 1573 de 'gevangenis' in geweest is van de Graaf van Bossu zoals een gedenksteen ter plaatse getuigt. Dat was voor mij aanleiding hierbij voor het vereningsblad van Oud Hoorn de twee Boss(o)u-liederen die zijn opgenomen in het Geuzenliedboek (oorspronkelijk uit 1574; ik gebruikte de editie van Dr. E. T. Kuiper uit 1914-1925) en die indertijd algemeen populair zijn geweest, te presenteren met annotaties voor de moderne lezer. Geuzenliederen zijn vaak, vanuit geschiedkundig oogpunt gezien, inhoudelijk weinig genuanceerd en degenen die de geweldadigheid van de Geuzen betreuren -zoals ik- zullen ze misschien niet uit volle borst kunnen meezingen, maar de waarde ervan voor de folklore en de vaderlandse literatuur staat buiten kijf. Trouwens: ook katholieken betreuren tegenwoordig de wreedheden van de Inquisitie. In dit verband is het interessant te beseffen dat het cachot van het Weeshuis al bestond toen het gebouw nog klooster was en dat Bossu waarschijnlijk protestantse voorgangers heeft gehad in zijn bestraffingsverblijf. Gelukkig zijn de tijden veranderd.

I.(no. 71) Vanden Slach ter zee tusschen de Geusen ende Papouwen
met haren Ammiraal Bossu met zijn Inquiscy:

(papouwen=Spaansgezinde roomsen; Inquiscy=
de naam van Bossu's admiraalsschip (!))

Op de wijze *vanden slach van Dueren*.

(een ander geuzenlied)

Een Liedt sal ick u singhen,
Hoort toe Man ende Vrou,
Ter Zee meynt ons te dwinghen
Die Grave al van Bossu,
Duckdalve was hy seer ghetrou,
Zijn Ammiraal, dat seg ick u,
Dit was nu zijn Officy,
Zijn Schip hiet Inquiscy.

meynt=verbeeldde zich

Duckdalve=duc d'Alve=Alva

Officy=functie

hiet=heette 1.

Op de Zee is hy ghecomen
Met alle zijne macht,

De Geusen al sonder schromen
Die hebben daer op gheacht
Ons Edele Ammirael wijs bedacht,
Die heeft al na Bossu ghewacht,
Om teghen hem te campen,
Hem lustich aen boort te clampen.

gheacht=attent gemaakt
wijs bedacht=op wijze en
na=op slimme manier)
campen=vechten
lustich=met gemak;clampen=
overvallen

Als de Papisten vernamen
Dat de Geusen haer waren ontrent,
Oft als sy by haer quamen,
So hebben zijt af ghewent,
Sy waren bevreest voor dit elent:
Maer Schuylenburch, tzy u bekent,
Die en mocht dat niet ontdrijven,
Ghevanghen moest hy daer blijven.

Als=Toen Papisten=roomsgezinden
haer ontrent=dichtbij hen
oft=of als=toen haer=hen
So=Toen zijt=zij het
af ghewent=afgehouden elent=ellende

mocht=kon en niet=niet
(ontdrijven=per schip ontkomen

In October den elfsten daghe,
Hooft wel na dit bescheyt,
De Geusen die daer laghen
(*waren*) Tot Enteren wel bereyt:
Maer die Papisten, voorwaer gheseyt,
Sy hebbent liever afgheleyt,
Want sy haer meest verlieten
Al op haer stercke schieten.

na=naer bescheyt=uitleg

afgheleyt=afgehouden
haer=zich
haer=hun schieten=kanonnen

Die leste aen malcanderen togen,
Die Geusen smeten van boven neer:
De Potten met Calck die vloghen
Uuten Meerssen, hoe langer hoe seer
Int Spaeniaerts ooghen was dat een sweer,
De Calck die stoof hoe langer hoe meer
Haer Schepen men wit sach weerden,
Met die Calck men haer verveerden.

leste=laatstgenoemden togen=haakten

Meerssen=scheepskorven
ooghen=oog

weerden=worden
haer=ze verveerden=beangstigde 2.

De Papisten, hoort myn ghewaghen,
Lieten Bossu al int verdriet,
Maer de Geusen al sonder vertsaghen
Besweken malcander niet,

ghewaghen=vertellen

vertsaghen=het opgeven
Besweken=lieten in de steek

(als=dan gedaen=zelf opgebracht
(*Bossu was als overwinnaar bij Rotterdam
niet bepaald zachtzinnig geweest*)

Ende gaet op de wijze: *Alsoot begint.*

(En het wordt gezongen op de melodie van
Alsoot begint. (een ander Geuzenlied)

Maximilianus de Bossu	de=van
Ben ick een Graef gheheten,	een=als
Duckdalba diend'ick seer ghetrou,	Duckdalba=duc d'Alva=Alva
Die heeft my nu vergheten,	
Ick heb gheweest sijn Admirael,	
(<i>Om</i>) Die Geusen te dooden principael,	principael=voornamelijk
Dit had ick my vermeten.	vermeten=ingebeeld

Mijn vast betrouwen was mijn schip,	betrouwen=bescherming
God had ick gantsch verlaten:	gantsch=totaal
My docht het was een harde klip:	My docht=Ik dacht klip=rots
Daer mochten gheen Pompen op vaten,	mochten=konden Pompen=kogels
Maer daer quamen vande Pompen inde vloot,	vande=een soort (vaten=inboren
Die Hendrick van Trier van (<i>den</i>) clocken goot	
Die maecken groote gaten.	

Ick meynde te wesen der Geusen dwanck	dwanck=onderwerper
Die Cans die liep verloren,	liep=ging
Ick wert ghevanghen teghen mijnen danck	danck=instemming
Sy brachten my te Hooren,	
Aldaer ben ick in een Clooster gheraect,	4.
En (<i>ze</i>) hebben daer een Pater van my ghemaect,	
(<i>En</i>) Myn Cruyn niet eens gheschoren.	zonder kruinschering=slordig
Hoet is, ick ben in teghenspoet,	Hoet is=Hoe het ook is
Maer het moet zijn gheleden,	gheleden=doorstaan
Ick moetet rekenen voor goet,	moetet=moet het voor=als
Dat ick ben hier ter steden,	
Veel liever hier als te Rotterdam	als=dan
Want daer is de Borgher op my so gram,	Borgher=burgerij gram=nijdig
Om de moort dien ick daer dede.	

Waer is de Paus de heylighe Man,

Conde ick by hem gheraken,	Conde ick= Als ik kon
Ick lietse hem doen al inden ban,	al=allemaal
Die my dit schip deden maken,	
De Hel roep ick tot dezer uyr,	tot=in
Met Sinte Patritius Vaghevyer	S.Patr.Vag.=het vagevuur waar St. Patr.
Al over haer ter wraken. haer=hen wrake=wraak (de beschikking over had	

Sy hebben my dit schip gheschenckt,	gheschenckt=geschonken
Ick soud den krijgh beghinnen,	soud=moest krijgh=strijd
Dit heeft my aldermeest ghekrenckt,	aldermeest=nog het meest
Nu ickt gaen versinnen, ickt gaen versinnen=ik het tot mij door laat dringen	
Wat schippers of stuerluy dat ick vraechd	vraechd=vroeg
Sy spraken also het my behaechd, also=naargelang behaechd=aangenaam was	
U schip can niemant winnen.	U=Uw winnen=veroveren

Maer doen ick quam voort Hoorners hop,	doen=toen hop=Hop
Worde ick wel anders ghewaeren,	Worde=Werd ghewaeren=gewaer
Dat sal my steken in mijn crop,	crop=geheugen, brein
Al leefd' ick noch vijftig jaren	
Want Geus leerde my opt selfde pas, Geus=de Geuzen opt selfde pas=meteen	
Wat schoonder gheneuchte dat het was,	schoonder=heerlijk
Op (de) Zuyderzee te varen.	

Jan Symonsen Rol, ghy lichte quant,	lichte quant=onbetrouwbare gezelschap
Waer zijn u schoone woorden,	u=uw schoone=mooie
Die ghy my loofde aen mijn hant,	loofde=toevertrouwd
Twelck menich man aenhoorden,	Twelck=Die (betr. vnw.)
Ghy sout my inder noot bystaen	noot=nood 5.
Maer ghy zijt my haest afgegaen,	haest=haastig afgegaen=vertrokken
Het welck my meest verstoorden,	Het welck=Wat (betr.) meest=zeer

Schoon woorden vullen gheen sack,	Schoon=Mooie
Dat heb ick al wel bevonden,	bevonden=ondervonden
Hulp en bystandt my ghebrack	ghebrack=ontbraken
Als ick dreef aende gronden Als=Toen dreef aende gronden=te gronde ging	
Elck een voer daer zijner vaert Elck een=Iedereen voer zyner vaert=ging weg	
En lieten my aldaer beswaert	beswaert=in ellende
Bedroeft ter selver stonden.	ter selver stonden=tegelijktijd

Och daer ick plach een Heer te zijn	daer=waar plach=gewend was
-------------------------------------	----------------------------

Daer lig ick nu ghevanghen,
Na Amsterdam op dit termijn,
Waer beter mijn verlanghen
Ey Geus laet my doch uyt dit gaet,
Ic sal u loonen die schoone weldaet,
Met moorden en met hanghen.

(Heer=overste
Na=Naar Termijn=Ogenblik
Waer=Zou kunnen gaan
Ey=Ach doch=toch gaet=gat
schoone=edele
hanghen=ophangen

Oorlof Bossou wreet en fel, Oorlof=Vaarwel Bossu wordt ook Bossou gespeld
Met al u spaensche knapen, knapen=ondergeschikten
Ghy maect des Conincx landen rebel rebel=opstandig
Ter liefden Monicken, *en* Papen, Ter liefden=Ter wille van
Die altijd sijn verdorst na bloet, verdorst na=belust op
Ghelijck een Visch na twater doet, na=naar t=het
Na t'Christen bloet sy gapen. t'=het gapen=loeren

Hier volgen mijn twee weergaven van dit gebeuren (in proza) die ik inleverde voor de canon van West-Friesland.

De Opstand

Nauwelijks een jaar geleden deed ik onder leiding van een deskundige gids een ‘Rondje Hoorn’. Daarbij kregen we heel wat te horen over de geschiedenis van de huizen en de bewoners van Hoorn, de hoofdstad van West-Friesland. De vrouwelijke gids bracht ons o.a. bij de zogenaamde Bossu-huizen. Die hebben oude voorgevels waar de Slag op de Zuiderzee op in beeld is gebracht: hoe in het jaar 1573 de Westfriezen de graaf van Bossu overwonnen in een zeeslag. Deze was op bevel van de gehate Spanjaarden met zijn vloot uit Amsterdam de Zuiderzee opgevaren om de Westfriezen mores te leren. Die waren namelijk in opstand gekomen tegen de plakkaten en belastingen (de ‘tiende penning’) van de Spaanse overheid. En ze heulden met de Geuzen. Dat waren uitgeweken protestanten en piraten die in 1572 Den Briel hadden veroverd en tot in Rotterdam waren doorgedrongen waar ze door Bossu in opdracht van Alva met moord en doodstraf waren verdreven. Over zee hadden ze zich proberen te redden door uit te wijken naar Engeland maar toen ze daar niet welkom waren, voeren ze onder leiding van Diederik Sonoy naar Alkmaar en Enkhuizen om de Westfriezen te helpen in hun verzet. Sonoy werd door Willem van Oranje tot gouverneur aangesteld. Bij de zeeslag verloor Bossu. Hij werd gevangengezet in het Hoornse Mariaklooster. Aan de muur daar zie je nog een herinneringssteen. Ook in Alkmaar wonnen de Geuzen: de oeroude abdij van Egmond werd -op enkele torens na- met de grond gelijkemaakt en een vijftal Alkmaarse paters werd in Enkhuizen opgehangen omdat ze katholiek wilden blijven. “Vóór de opstand werd je verbrand als je protestants werd, na de opstand werd je vermoord als je rooms bleef.” zegt men wel.

De gids legde ons de gevelschilderingen op de Bossu-huizen uit en vertelde dat de teksten die erbij stonden uit de Bijbel kwamen: het Joodse volk van Israël was ook bedreigd geweest en door God verlost, net als de Westfriezen op de Zuiderzee. Toen ze klaar was, beëindigde ze haar verhaal met de woorden: “Ja, en toen werden we protestant.”. Ik schrok, want mijn familie is van oorsprong katholiek en ikzelf ook en door dat ‘we’ voelde ik me plotseling een buitenstaander die niet echt had meegedaan met de dappere strijd tegen de Spaanse tyrannie. Mocht ik het Wilhelmus eigenlijk

wel volop meezingen? Was ik wel een echte vaderlander, een vrije Westfries?

Ik moest ineens denken aan wat de bekende Westwoudse katholieke dokter Nuijens in zijn jonge jaren was overkomen als leerling op de openbare school in Enkhuizen. Hij moest uit het leerboek voorlezen dat veel van het Roomse geloof onwaarheid was. Hij weigerde verder te lezen toen hij dat stuk zag aankomen. De leraar gebod hem voort te gaan. Toen wierp de jonge Nuijens de leraar het boek “naar de oren”! En hij weigerde excuses te vragen. De schoolleiding suste de zaak door hem te laten beloven niet meer met boeken te gooien en de leraar moest beloven zulke stukken niet meer door Roomse jongens te laten voorlezen. Dat was in 1835, mijn Rondje Hoorn in 2008. Maar de oorsprong van beide situaties ligt in 1572, de tijd van de Opstand.

In de tijd daarvoor, toen iedereen nog bij de Rooms Katholieke kerk hoorde onder toezicht van de pausgezinde overheid, werd je niet vrijgelaten als je eigen gedachten over het geloof naar voren bracht. Zulke “kettters” werden door de Inquisitie streng gestraft. Bovendien was er geen democratie: wie niet van adel was of niet rijk, had niets te vertellen. Westfriezen verzetten zich al eeuwen tegen zulke geestelijke dwang en politieke onderdrukking. Al in de dertiende eeuw had Floris de Vijfde daarom dwangburchten tegen ze gebouwd bij Alkmaar, bij Schagen, bij Medemblik, bij Wijdenes en bij Muiden en in het begin van de zestiende eeuw voelde Karel de Vijfde zich de verdediger van het Roomse geloof en de handhaver van zijn overmacht. Zijn zoon Filips de Tweede wilde politiek en geestelijk absoluut de baas blijven: alleen de paus mocht hem godsdienstig de les lezen. Daarom slaagden Willem van Oranje en de hervormers zoals Luther en Calvijn ook in ons gebied in hun opstand: Westfriezen wilden zelf uitmaken wat ze betaalden, wie ze dienden en wat ze geloofden.

Dat de nakomelingen van deze ‘opstandigen’ later zelf ook neigden naar dwingelandij, zoals in het begin van de zeventiende eeuw bleek, was toen nog niet te voorzien. Vooral op het platteland bleven velen -soms hele dorpen- katholiek zonder fanatiek pausgezind te zijn en het nieuwe staatsbestel heette voorlopig voor alle zekerheid: Holland én West-Friesland. Het elkaar respecteren is van veel latere datum.

Literatuur:

-Prof. Dr. P. Geyl: De Nederlandse Opstand, in: Verzamelde Opstellen, deel 1 (Utrecht/Antwerpen 1978) blz. 233-254.

Idem: De protestantisering van Noord-Nederland, in: Noord en Zuid (Utrecht/Antwerpen 1960) blz. 150-162.

-Dagboek van Broeder Wouter Jacobsz, prior van Stein (1572-'74), uitgegeven door I.H. van Eeghen, 2 delen, Groningen 1959-1960.

-Dr. A. Th. van Deursen: De Last van veel Geluk, Amsterdam 2004.

-Henk van Nierop: Het Verraad van het Noorderkwartier, Amsterdam 1999.

-Th. Velius: Kroniek van Hoorn, nieuwe uitgave, Hoorn 2007

Jeugdboek: Willy van der Steen: De Geuzen (strip)

Illustraties: Bossu-huizen Hoorn, gedenksteen Mariaklooster, gravure van Sonoy.

Schilderij Zuiderzeeslag, Westfries munt, overzichtkaart-je religieverdeling in West Friesland.

In de schatkist: beker en zwaard van Bossu uit Westfries Museum

Er op uit: Bossu-huizen, stoomtram Medemblik-Hoorn-Enkhuizen,

Kasteel Radboud Medemblik, gerestaureerde kerken

Enkhuizen

Westfries Museum

Website: Westfries Genootschap

De Opstand (ingekorte versie i.v.m. Canon van West-Friesland)

Dat Westfriezen in hun aard de neiging hebben zich onafhankelijk op te stellen vooral als het om politiek of godsdienst gaat, bleek in het jaar van hun grote opstand: 1573. De ‘plakkaten’, dat zijn officiële strafmaatregelen tegen afwijkingen op godsdienstig gebied, en de ‘tiende penning’, dat is een uiterst zware belasting, hadden veel kwaad bloed gezet. Ook de vervanging van de adel met zijn privileges door koninklijke ambtenaren leidde tot verzet. De opstandige Watergeuzen, die eerst op 1 april 1572 (bij toeval, ze hadden er alleen willen schuilen) Den Briel hadden veroverd en daarna tot in Rotterdam waren doorgedrongen, waren door Alva’s helper, de graaf van Boss(o)u, gruwelijk gestraft. Wie aan dat bloedbad had weten te ontsnappen had geprobeerd in Engeland veiligheid te vinden maar was daar wegens de nieuwe politiek van koningin Elisabeth I niet meer welkom. Degenen die daarna in Enkhuizen, Schagen of Alkmaar waren beland, kregen alle steun van de plaatselijke bewoners om de Spaanse onderdrukkers te verslaan en de Roomse ketterjagers (genaamd: Inquisitie) tegen te werken. Het kwam zelfs tot een zeeslag: De Slag op de Zuiderzee op 11 oktober 1573.

Op gekaapte en geleende schepen werd er in de buurt van Hoorn onder leiding van de door stadhouder Willem van Oranje aangestelde gouverneur van Enkhuizen, Diederik Sonoy -althans van zijn plaatsvervangers-, verbeten en dapper gevochten tegen de Spaanse schepen die met Boss(o)u als admiraal -zijn admiraalsschip heette notabene “De Inquisitie”!- uit Amsterdam waren uitgevaren. De geuzen wisten de overwinning te behalen en Boss(o)u gevangen te nemen. Hij werd drie jaar lang geïnterneerd in het Hoorns Mariaklooster dat in die jaren juist werd omgezet in ‘Het Weeshuis’. Een steen aan de buitenmuur ervan herinnert nog steeds aan zijn verblijf aldaar. Zijn drinkbeker wordt nog bewaard in het Westfries Museum. De zeeslag zelf is afgebeeld op de voorgevels van de zogenaamde Bossu-huizen aan de Slapershaven in Hoorn. Daarin wordt uitgelegd dat de overwinning te vergelijken was met de zege van koning David op de Amalekieten zoals in de Bijbel beschreven. Want de overwinnende protestanten voelden zich als het volk Gods, Israël, dat van zijn vijand was bevrijd. In Enkhuizen werd een vijftal Alkmaarse geestelijken die hun geloof trouw wilden blijven, omgebracht. En de oeroude abdij van Egmond werd -op enkele torens na- met de grond gelijk gemaakt. “Eerst werd je verbrand als je protestants werd, daarna opgehangen als je rooms bleef” zegt men wel. Onafhankelijkheid, democratie en tolerantie waren toen nog moeilijk te verwerkelijken idealen.

Godsdienst heeft altijd veel invloed gehad op de politiek en de samenleving. Katholieken vinden bijvoorbeeld dat je beter veel aan gezagdragers kunt overlaten terwijl protestanten liever zelf uitmaken hoe ze willen denken en doen. Er zijn nog diepere verschillen: bijvoorbeeld over de vraag van wie het afhangt of er wat van je terechtkomt: van God of van de mens(en)? De reformatie, dat is de protestantisering, koos voor het eerste en riep in die jaren tegengestelde reacties op: instemming of afwijzing. Veel hing af van de keuze van de plaatselijke pastoor. De bestuurders waren over het algemeen tolerant. Tot ze door de zoon van Willem van Oranje, Maurits, werden vervangen door felle calvinisten en de andersdenkenden in schuilkerken terecht kwamen. Maar dat was pas in de jaren na 1600.

Literatuur:

-Prof. Dr. P. Geyl: De Nederlandse Opstand, in: Verzamelde Opstellen, deel 1 (Utrecht/Antwerpen 1978) blz. 233-254.

Idem: De protestantisering van Noord-Nederland, in: Noord en Zuid (Utrecht/Antwerpen 1960) blz. 150-162.

-Dagboek van Broeder Wouter Jacobsz, prior van Stein (1572-'74), uitgegeven door I.H. van Eeghen, 2 delen, Groningen 1959-1960. Onlangs nieuw uitgegeven door H. de Kruif bij uitgeverij Aspekt.

-Dr. A. Th. van Deursen: De Last van veel Geluk, Amsterdam 2004.

-Henk v. Nierop: Het Verraad van het Noorderkwartier, A'dam 1999.

-Th. Velius: Kroniek van Hoorn, nieuwe uitgave, Hoorn 2007.

Jeugdboek: Willy van der Steen: De Geuzen (strip).

Illustraties: Bossu-huizen, gedenksteen Mariaklooster, gravure Sonoy, Schilderij Zuiderzeeslag, Westfries munt, overzichtkaart-je religieverdeling in West Friesland.

In de schatkist: beker en zwaard van Bossu uit Westfries Museum

Er op uit: Bossuhuizen Hoorn, stoomtram Medemblik-Hoorn
Kasteel Radboud Medemblik, gerestaureerde kerken
Enkhuizen

Website: Westfries Genootschap; Regiocanons: Westfriesland